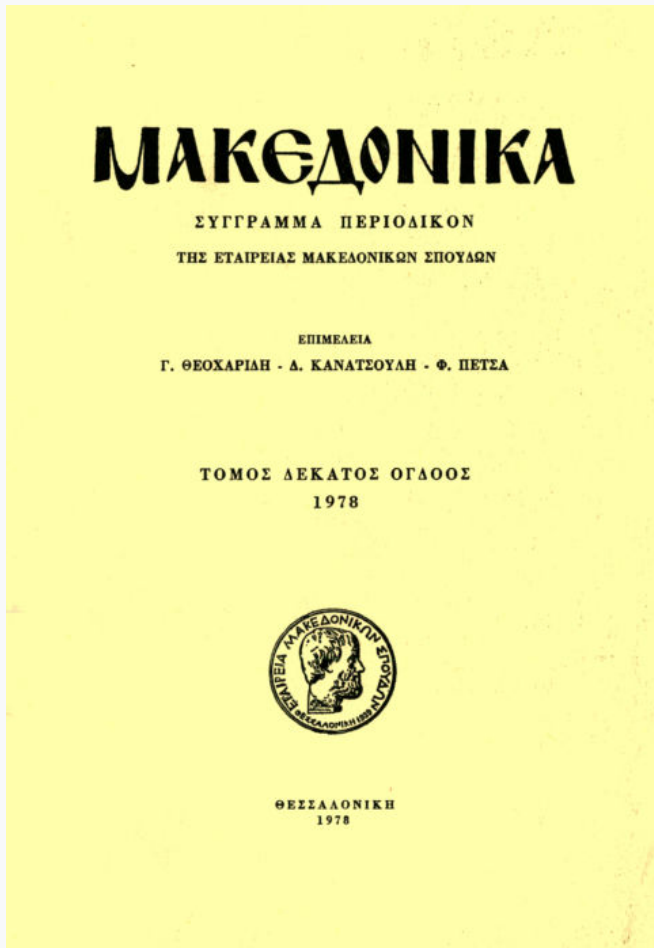

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.505](https://doi.org/10.12681/makedonika.505)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1978). Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας. *Μακεδονικά*, 18(1), 313-317.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.505>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Νίκου Β. Κοσμά, 'Ο ανέκδοτος κώδικας 161 τής Χίου γιά τή Σύνοδο τής Φλωρεντίας, τήν άλωση τής Θεσσαλονίκης τὸ 1430 καί τή μάχη τής Βάρνας. Εἰσαγωγή - Κείμενο - Σχόλια. Ἀθήναι 1975. - Σελ. 60. Δύο σχέδια ἐκτός κειμένου (σ. 7 καί σ. 9). Φωτοτυπία φύλλων τοῦ Κώδικος (σ. 44-52). Γαλλική περίληψις (σ. 53). Βιβλιογραφία. Εὔρετήριο.

Πρόκειται περὶ τοῦ γνώστου Κώδικος 161 τής «Βιβλιοθήκης Κοραή» τής Χίου, ἐκ τοῦ ὁποῦ ὁ Κ. Ἀμαντος ἐδημοσίευσε τὸ 1928 ἀποσπάσματα. (Κ. Ἀμάντος, Τρεῖς ἀγνωστοὶ κώδικες τοῦ χρονογράφου. Ἑλληνικά 1, 1928, σ. 45-70). Τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιευθέντα φύλλα τοῦ Κώδικος περιέχουν: 1) Τὴν καταστροφὴν τής Αἰγίνης, 2) τὴν ἄλωσιν τής Χίου, 3) τὴν ἄλωσιν τής Κύπρου, καί 4) τὴν πατριαρχίαν τοῦ Ἱερεμίου.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Κώδικος ὁ συγγραφεὺς μας τώρα δημοσιεύει:

1) Τὰ φύλλα 20α-25, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου (1425), εἰς τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου (1425-1448) καί εἰς τὴν ὁγδοὴν Σύνοδον τής Φερράρας-Φλωρεντίας διὰ τὴν Ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν (1438-1439).

2) Τὰ φύλλα 25α-38, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκχώρησιν τής Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Βενετοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (1423) καί εἰς τὴν ἄλωσιν τής πόλεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β' (1430).

3) Τὰ φύλλα 38-44, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν μάχην τής Βάρνας μεταξύ Οὐγγρων καί Τούρκων (1444), καί

4) Τὰ φύλλα 242α-244, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Νίφωνος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Τὸ κείμενον τοῦ Κώδικος 161 συνεγράφη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1577 ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ τοῦ Πελοποννησίου (ἐκ Ναυπλίου) ἐπὶ πατριάρχου Ἱερεμίου, ὅπως σημειῶναι ὁ ἴδιος ὁ Μαλαξὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τής Χρονογραφίας του: Φύλ. 2β: ... Ταῦτα πάντα... ἐσυνάθροισα... ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς πατριαρχείας... κυροῦ Ἱερεμίου, ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος δοῦλος τῆς αὐτοῦ παναγιότητος Μανουὴλ Μαλαξὸς ὁ πελοποννησιακὸς ἐν ἔτει ἑπτακχιλιοστῶ ὀγδοηκοστῶ πέμπτῳ μηνὶ Ἀπριλίῳ (= 1577, βλ. ἡμέτερον συγγραφέα, σ. 13).

Τὸ κείμενον τοῦ Κώδικος 161 ἀντεγράφη εἰς τὴν Μονὴν Ἀγίων Πάντων τοῦ Βαρλαάμ εἰς τὰ Μετέωρα τὸ 1603 ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Κυρίλλου, ὅπως ὁ ἴδιος σημειῶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ Κώδικος: Φύλ. 361: Ἐγράφη ὁ παρὼν χρονογράφος διὰ Κυρίλλου ἱεροδιακόνου ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μονῇ τῶν Ἀγίων Πάντων τοῦπίελην Βαρλαάμ ἐν τῷ ζ' ραί' ἔτει. (= 7111-1603).

Κακὸς ὁ σ. μας λέγει εἰς σ. 13: «Στὸ τελευταῖο φύλλο, τὸ 361, σημειῶνεται ὁ συγγραφεὺς τοῦ Κώδικος». Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ συγγραφέως ἐδῶ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀντιγραφῆως. Οὕτως εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ὑπάρχει μικρὰ σύγχυσις περὶ τοῦ ποῖος εἶναι ὁ καθαυτὸ συγγραφεὺς τοῦ Κώδικος καί περὶ τοῦ πότε συνεγράφη ὁ Κώδιξ.

Ὁ Κώδιξ 161 εἶναι λοιπὸν ἀντίγραφον τοῦ 1603 τής Χρονογραφίας τοῦ Μαλαξοῦ. Ἀλλὰ καί ἡ Χρονογραφία τοῦ Μαλαξοῦ δὲν εἶναι παρὰ ἐπεξεργασία παλαιότερου Χρο-

νικοῦ, ἀγνώστου συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐφθανε μέχρι τοῦ 1570. Μεταγενέστερος συγγραφεὺς συνέχισε τὴν Χρονογραφίαν αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1579. Κατόπιν κάποιος Ἱερόθεος συνέχισε αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1595. Ὁληθὲ δὲ ἡ Χρονογραφία μὲ ὄλας τὰς προσθήκας περιελήφθη εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Δωροθέου Μομεμβασίας, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν πολλὰ ἐκδόσεις. Βλ. G. U. M o r a v c s i k, Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hierax. «Byzant.-Neugriech. Jahrbücher» 10 (1933-34) 413-416, ἰδίᾳ σ. 414. - Ἰ. Ε. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 411, ἀριθ. 602. (Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 2). Ἀρχικὸς πύρην τῆς Χρονογραφίας ὑπῆρξεν ἡ Ἐκθεσις Χρονικὴ ἀπὸ 1425-1512 καὶ ὁ Μαλαζὸς ἔφερον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1570 μέχρι τοῦ 1579. Κατὰ τὸν Κώδικα 161 μέχρι τοῦ 1577; Ἡ συμβαίνει ἄλλο τι; Περὶ αὐτῶν οὔτε λέξιν λέγει ὁ σ. Ὁ Κ. Ἀμάντος, ἔ. ἀ., σ. 45, παρουσίασε τρεῖς κώδικας τῆς Χρονογραφίας, τὸν 161 καὶ 162 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου, ἀμφοτέρους ἀνήκοντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μονὴν Βαρυλαᾶμ τῶν Μετεώρων, καὶ τὸν Α τῆς προσωπικῆς τοῦ Βιβλιοθήκης, τὸν ὁποῖον ἠγόρασεν ὁ ἴδιος παρὰ χωρικοῦ εἰς τὴν Χίον. Ὁ σ. ἀφίνει τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 εἶναι ὁ μοναδικὸς κώδιξ τῆς Χρονογραφίας εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Κοραῆ. Πιστεῖται ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπιτυχη ἔργασίαν τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιεύων καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Κώδικος διαφορτικὰ ἀποσπάσματα. Ἀλλ' ὁ Κ. Ἀμάντος παρουσίασε διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τρεῖς ἀγνώστους κώδικας τῆς ἀνεκδότου Χρονογραφίας τοῦ Μαλαζοῦ καὶ πρόεβη, ἔ. ἀ., σ. 45, εἰς τὸν ἀφορισμὸν: «Ἡ ἔκδοσις, κατὰ ἓνα μόνον κώδικα δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῆ». Καὶ εἰς τὴν σ. 46 λέγει: «Οἱ κώδικες οὗτοι, πρὸ πάντων ὁ ὑπ' ἀριθ. 161 τῆς Βιβλιοθήκης Χίου, δεικνύουν ὅτι... εἶναι ἀνάγκη πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ γνωσθοῦν τὰ χειρόγραφα». Καὶ τὰ κυριώτερα γνωστὰ χειρόγραφα σήμερον εἶναι τὰ ἑξῆς: Ο=Οxon. Canon. 67 (XVI αἰ.), L=Harleianus 5742 (XVI αἰ.), P=Parisus Suppl. 112 (τοῦ 1626), H=Harleianus 5632, K=Βιβλ. Κοραῆ 161 (τοῦ 1603), E=Βιβλ. Κοραῆ 162 (τοῦ 1620), A=Βιβλ. Ἀμάντου (XVII αἰ.). Βλ. Ἰ. Ε. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 411, ἀριθ. 602. Ἐάν πάλιν ὁ σ. ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐκφραστῆσαν γνώμην τοῦ Κ. Ἀμάντου, ἔ. ἀ., σ. 48, «Κατέληξα εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 πρέπει νὰ ἐκδοθῆ ἰδιαιτέρως», τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδόσῃ ὀλόκληρον τὸν Κώδικα 161 καὶ ἀπὸ ὄλα τὰ ἀνωτέρω χειρόγραφα τοῦ. Ἀντὶ τούτου ὁ σ. ἐκδίδει τὰ προηγουμένως ἀναγραφέντα ἀποσπάσματα καὶ κατόπιν προβαίνει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ (σ. 31-39), εἰς σχολιασμὸν τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν.

Ὁ σχολιασμὸς τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος ὑπὸ τοῦ σ. περιορίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς περιληπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιχομένου αὐτῶν μὲ μερικὰς σποραδικὰς παρατηρήσεις, πολλάκις ὄχι πολὺ ἐπιτυχεῖς. Π.χ., προκειμένου περὶ τῆς φημιολογουμένης προσδίας τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430 (φυλ. 30α-32, σ. 21-22), ὁ σ. εἰς τὰ Σχολία του (σ. 34) παρατηρεῖ: «Ἐτεῖ δέπλα στὸ Χαλκοκονδύλη καὶ στὸν Ἱέρακα (Κ. Σ ἄ θ α, Μεσαιων. Βιβλ. I. Βενετία 1872, σ. 257), ποῦ παραδέχονται τὴν ἀποψη ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε μὲ προσδία, προστίθεται τώρα κι ὁ χρονόγραφος τοῦ Κώδικα 161». Δὲν προστίθεται βεβαίως, ἀφοῦ ὁ Κώδιξ 161, ἡ Χρονογραφία δηλονότι τοῦ Μαλαζοῦ, ἀποτελεῖ πηγὴν τοῦ Ἱέρακος, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἀντλεῖ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν. Βλ. G. U. M o r a v c s i k, ἔ. ἀ., σ. 414. Ἰ. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 406, ἀρ. 591. - Καὶ πάλιν ὁ σ. (σ. 38) λέγει: «Ὁ σουλτάνος Μουράτ Β' μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνας ἐξῆσε τρία χρόνια καὶ πέθανε. Ἀνέβηκε δὲ στὸ θρόνον πάλι ὁ γιὸς του Μεχμέτ Β'. Στὸ διάστημα αὐτὸ πέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος». Ἡ μάχη τῆς Βάρνας ἐγίνε τὴν 10 Νοεμβρίου 1444 (G. O s t r o g o r s k y, Geschichte des Byzantinischen Staates, 2α ἐκδ., Μόναχον 1952, σ. 449) καὶ ὁ Μουράτ Β' ἀπέθανεν ὄχι

μετά τρία ἔτη, δηλ. τὸ 1447, ἀλλὰ τὸ 1451. (Σημειωτέον ὅτι τὸ ἴδιον τὸ Χρονικόν, φύλ. 44 σ. 29, διαφεύδει τὸν σ.: ... καὶ ἀσθενήσας ἀπέθανε εἰς τὰ χίλια τετρακόσια πενήντα ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. 'Ο δὲ Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος δὲν ἀπέθανε «στὸ διάστημα αὐτὸ» (1444-1447), ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ 1448.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ σ. δὲν ἐκμεταλλεύεται τὰς ἱστορικές πληροφορίας τοῦ Κώδικος, οὐδὲ ἔρουν τὰ σχετικά πρὸς αὐτὰς θέματα ἂν καὶ σχολιάζων πρωτοεκδιδόμενον κείμενον, ὡς θὰ ἦτο π.χ. ὁ ὀνομαστικός κατάλογος τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα συνάδευσαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η΄ Παλαιολόγον εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (φύλ. 22-23, σ. 16-17, ἀπὸ ὅπου λείπει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Δημήτριος) ἢ ὅπως θὰ ἦσαν αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐξ ὑποσχέσεων βοηθείας τοῦ Πάπα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα (φύλ. 24α, 25, σ. 18). Ἀφήνει δὲ πολλακίς τὸν ἀναγνώστην ἀπληροφόρητον, ὡς π.χ. εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Νίφωνος, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ἔπειτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ ποίου Νίφωνος πρόκειται; (Φύλ. 242α-244, σ. 29-30). Πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1312-1315) ἢ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489 καὶ 1497-1498); Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Κώδικα διεδέχθη τὸν μετὰ ἐξαετὴ πατριαρχεῖαν ἀποθανόντα Μάξιμον (Δ΄ Μανασσῆν, 1491-1497), τότε ὁ Νίφων οὗτος πατριαρχεῖον τὸ δεύτερον δὲν ἔμπορουν νὰ εἶναι προηγουμένως μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ Κώδιξ. Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, τότε αὐτὸς κατήγετο ἐκ Βεροίας καὶ ὄχι ἐκ Πελοποννήσου, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ Κώδιξ. Τί συμβαίνει; Ὁ σ. ἔπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ζήτημα.

Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1311-1314 ἢ μᾶλλον 1312-1315), τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης (βλ. Α. Ξυγγοπούλου, Ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1953. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 16, σ. 3. - Νίκου Νικονάου, Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1972. Ὁδηγοὶ Μνημείων Μακεδονίας, ἀριθ. 4. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἱδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. ἐκδόσεως 133, σ. 14). Ὁ Νίφων Α΄, γεννηθεὶς εἰς τὴν Βέροϊαν τῆς Μακεδονίας καὶ ὄχι εἰς τὴν Πελοπόννησον, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διετέλεσε μητροπολίτης Κυζίκου καὶ ὄχι Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖθεν κληθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπατριάρχευσεν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ δέκα μῆνας. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Νικομηδείας καὶ Μυτιλήνης ἐπὶ σιμωνίᾳ καὶ ὡς ἀθαιρέτως χειροτονῶν ἀδοκίμως ἐπαύθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν Περιβλέπτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (βλ. Μαυροῦ ἢ λ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες. Κωνσταντινούπολις 1890, σ. 412). Προκάτοχος τοῦ Νίφωνος Α΄ ἦτο ὁ Ἀθανάσιος Α΄ τὸ πρῶτον πατριαρχεῖον (1303-1311) καὶ ὄχι ὁ Μάξιμος (Γεδεών, ἔ.α., σ. 405-411). Ἐπομένως ἀποκλείεται ὁ Νίφων Α΄.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489) καὶ μάλιστα περὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας αὐτοῦ (1497-1498). Ὁ Νίφων Β΄ κατήγετο πράγματι ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατὰ τὸν σωζόμενον εἰς τὸ «Νέον Ἐκλόγιον» βίον του ἦτο υἱὸς Μανουῆλ καὶ Μαρίας καὶ ἐκαλεῖτο κατὰ κόσμον Νικόλαος (Γεδεών, ἔ.α., σ. 488). Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς του δὲν ὑποστηρίζουν τὴν πληροφορίαν τοῦ Κώδικος 161, ὅτι ὁ πατὴρ του ἦτο ὁ ἄρχοντας ἄλβανίτης» (φύλ. 244, σ. 30).

Διατελέσας μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παρθενίου ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐκεῖ ἐξελέγη τὸ 1486 Πατριάρχης (Γεδεών, ἔ.α., σ. 489). Πατριαρχεῦσας ἐπὶ τρία σχεδὸν ἔτη ἐπαύθη κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐμόνασεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου παρὰ τὴν Σωζόπολιν (Γεδεών, ἔ.α., σ. 490). Τὸν διεδέχθη ὁ Διονύσιος Α΄ τὸ δεύτερον (1489-1491) καὶ αὐτὸν ὁ Μάξιμος Δ΄ (1491-1497), ὁ ὁποῖος περιπεσὼν εἰς σκάνδαλα

επαύθη και ανεχώρησεν εις Ἄγιον Ὅρος, ὅπου ἀπεβίωσε ταφείς εις τὴν μονὴν Βατοπεπεδίου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 491/2). Ἡ πληροφορία λοιπὸν τοῦ Κώδικος 161: *Πατριαρχεύσας ὁ κύριος Μάξιμος χρόνους ἔξι ἀπέθανε*, δὲν ἀκριβολογεῖ. Δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπαύθη ἀποθανὼν ἀργότερον.

Ὁ Νίφων Β' ἐπατριάρχευσε τὸ δεύτερον 1497-1498, ἀλλὰ μετὰ πατριαρχεῖαν ἐνὸς ἔτους ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ, διότι ἡ Ἐκκλησία ἐταράσσεται ὑπὸ πολλῶν σκανδάλων, καὶ παραιτηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἄδριανούπολιν, ὅπου διέμενεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 492).

Ὁ Κώδιξ 161 φέρων αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ Μαξίμου ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχεῖαν. Φέρει ὁμῶς αὐτὸν ὡς ἐν ἐνεργεῖα ἀρχιερέα καὶ τὸν ὀνομάζει μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (φύλ. 243, σ. 29). Ἄλλ' ὁ Νίφων κατὰ τὴν δευτέραν ἐκλογὴν τοῦ ἁγίου πατριάρχου ἦτο ἀπὸ διετίας μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου) καὶ δὲν ἦτο ἐν ἐνεργεῖα ἀρχιερεὺς οὐδὲ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἀσχέτως ἐὰν διετέλεσε μητροπολίτης αὐτῆς, ὅπως διετέλεσε καὶ Πατριάρχης. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 συγγείει τὴν πρώτην ἐκλογὴν τοῦ Νίφωνος Β', ὅποτε οὗτος ἦτο καὶ ἀρχιερεὺς Συνδικός καὶ μητροπολίτης, μετὰ τὴν δευτέραν, ὅποτε οὗτος ἦτο ἀπλόδος μοναχός.

Αὐτὰ ὁμῶς ἔπρεπε νὰ εἶχε διαπιστώσει ὁ συγγραφεὺς μας, ἐὰν ἐχθὴ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ἐξέδωκε καὶ ἐσχολίασεν ἐπιστημονικῶς ἀνέκδοτον κείμενον.

Εἰς τὸ τέλος ὁ σ. δημοσιεύει ἐκ τοῦ Κώδικος 161 φωτοτυπίας μερικῶν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων. Ἦτοι: Τὸ φύλ. 1 μετὰ τὴν ἐπικεφάλαιδα (κειμ. σ. 41), τὸ φύλ. 22α μετὰ μέρος τῶν ὀνομάτων τῶν συνοδευσάντων τὸν Αὐτοκράτορα εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (κειμ. σ. 16-17), παραλείψας τὰ φύλ. 20, 21, 21α καὶ 22. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 23α (κειμ. σ. 17), παραλείψας τὸ φύλ. 23. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 25 (κειμ. σ. 18), παραλείψας τὰ φύλ. 24 καὶ 24α. Παραλείπων μέρος τοῦ φύλ. 25 καὶ τὰ φύλ. 25α, 26, 26α, 27, 27α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 28 (κειμ. σ. 20). Παραλείπων τὰ φύλ. 28α, 29, 29α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 30 (κειμ. σ. 21). Παραλείπων τὰ φύλ. 30α, 31, 31α, 32, 32α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 33 (κειμ. σ. 22-23). Παραλείπων τὰ φύλ. 33α, 34, 34α, 35, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 35α καὶ μέρος τοῦ φύλ. 36 (κειμ. σ. 24). Παραλείπων τὰ φύλ. 36, 36α, 37, 37α, 38, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 38α (κειμ. σ. 25). Παραλείπων τὰ φύλ. 39, 39α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 40 (κειμ. σ. 26). Παραλείπων τὰ φύλ. 40α, 41, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 41α (κειμ. σ. 27). Παραλείπων τὰ φύλ. 42, 42α, 43, 43α, 44 καὶ 242α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 243 (κειμ. σ. 29-30) καὶ ἀφήνει τὸ τελευταῖον φύλ. 243α.

Τὶ νόημα ὁμῶς ἔχει ἡ παράθεσις σποραδικῶν φωτοτυπιῶν σελίδων τοῦ Κώδικος, δταν δι' αὐτῶν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν ὅλου τοῦ κειμένου τῶν ὑπὸ τοῦ σ. δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος. Παραβολὴ τῶν παρατιθεμένων φωτοτυπιῶν πρὸς τὸ ἀντίστοιχον δημοσιευόμενον κείμενον τῶν δεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς μας:

α) Διῶρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ ὑποσημειώη ἐκάστοτε τὴν διαφορὴν γραφῆν τοῦ Κώδικος. Π.χ. φύλ. 28α (σ. 20): Σ. φυλάκτορες-Κ. φυλάκτωρες. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἐτέντωσε - Κ. ἐτέντωσε, Σ. σωληνάρια - Κ. Σοληνάρια, Σ. ἔμπαινε - Κ. ἔμπαινε, κ.ο.κ. εἰς κάθε σελίδα.

β) Παρανέγνωσε λέξεις τοῦ κειμένου. Π.χ. φύλ. 23 (σ. 17): Σ. τῆς αὐτῆς κ ὠ μ η ς - Κ. τῆς αὐτῆς μ ο ν η ς. Φύλ. 28 (σ. 20): Σ. ἐναντιοθεῖ - Κ. ἐναντιθηθῆ, Σ. φυλάξουν - Κ. φυλάγουν. Φύλ. 29α (σ. 21): Σ. ἐθανάτωσε - Κ. ἐθανάτωνε. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἠμπόρειε - Κ. ὑπόρει. Φύλ. 33 (σ. 22): Σ. θέλειν αὐτὸν ἐπαρᾶδῶση - Κ. θέλει νὰ τὸν ἐπαρᾶδῶση. Φύλ. 39 (σ. 26): Σ. ἠφάνιζον - Κ. ἠφάνιζαν. Φύλ. 40 (σ. 26): Σ. Πελὲρ πεῆς - Κ. Πελὲρ πεῆς, Σ. τὴν πόρταν του - Κ. τὴν πόρτα του. Φύλ. 41α (σ. 27): Σ. ἐμπροστινὰ - Κ. ἐμπροσθηνὰ, κ.ἀ.

Οὕτως ὄχι μόνον κριτικὴν ἐκδοσὴν ἐκ πολλῶν χειρογράφων τοῦ κειμένου τῶν ἀπο-

σπασμάτων δὲν μᾶς ἔδωσεν ὁ σ., ἀλλὰ δημοσιεύων τὸ κείμενον τῶν ἐξ ἑνὸς μόνου χειρογράφου διώρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν του, χωρὶς νὰ δίδῃ τὴν γραφὴν τοῦ χειρογράφου του, καὶ ἔκαμε καὶ παραναγνώσεις, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσας συμβουλὰς τοῦ Κ. Ἀμάντου.

Ἀχάριστον βεβαίως τὸ ἔργον τῆς βιβλιοκρισίας καὶ δυσάρεστον καὶ εἰς τὸν κρίνοντα καὶ εἰς τὸν κρίνόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον. Ἐκοπίασε βεβαίως ὁ συγγραφεὺς. Ἀνέγνωσε γραφὴν χειρογράφου καὶ μετέγραψεν αὐτήν. Ἀπέδωσε περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποσπασμάτων του καὶ ἐποθέτησεν αὐτὸ εἰς τὸ ἱστορικὸν τὸν πλαίσιον. Ἀπεπειράθη νὰ τὸ σχολιάσῃ διορθώσας μάλιστα καὶ μερικὰς ἐσφαλμένας χρονολογήσεις του. Βλ. π.χ. σ. 36: «Τὰ Ἰωάννινα πάρθηκαν τὸ 1430 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1426) καὶ ἡ Βέροια τὸ 1448-1449 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1436)». Δὲν ἔκαμεν ὅμως ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν, ἀλλ' ἔκδοσιν ἑρασιτέχνου, ἡ ὁποία μᾶς ἔκαμε πάντως γνωστὸν τὸ περιεχόμενον μερικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἀνεκδότου Κώδικος 161 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου. «Δόσις ὀλίγη τε φίλη τε».

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Β α σ. Σ τ α υ ρ ῖ δ ο υ, Οἱ Οἰκουμεικοὶ Πατριάρχαι, 1860 - σήμερον, Α' Ἱστορία, Β' Κείμενα, Θεσσαλονίκη 1977, 1978, ἔκδ. Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, σελ. 1-655 καὶ 1-328.

Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, προσφέρει εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ἀνεκτίμητον καὶ πηγαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον διανοίγει αἰσθητῶς τοὺς ὀρίζοντας τοῦ προσφάτου παρελθόντος τῆς Μητρὸς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ συγγραφέως διὰ τῶν δύο ἀνωτέρω τόμων ἐγκεῖται εἰς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀναδιπλώνει εἰς τὸν μελετητὴν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ Φαναρίου μὲ ἐπίκεντρον τὸν Πατριαρχικὸν θεσμόν ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ σημασίᾳ ἀλλὰ καὶ τῇ μεγαλοπρέπειᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅπως ὁ θεσμὸς οὗτος προβάλλει καὶ δραστηριοποιεῖται ἐπὶ ὅλων τῶν συγχρόνων προβλημάτων, γενικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν, ἔθνικῶν, θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν, ὄχι βεβαίως δι' ὑποκειμενικῶν κρίσεων ἀλλὰ δι' ἐπισήμων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀποπνέουν καὶ διαδηλώνουν τὸ ἀνόθευτον καὶ συνεπὲς ἱστορικὸν καὶ δυναμικὸν κῦρος ἑνὸς πνευματικοῦ θεσμοῦ, μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος του ἐν ὅλῃ τῇ ὑψηλίᾳ. Διότι τὰ δημοσιευόμενα κείμενα ὅσον εἰς τὸν α' ὅσον καὶ εἰς τὸν β' τόμον δὲν εἶναι δημιουργήματα συγκεκριμένης ἱστορικῆς στιγμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται, ἀλλὰ πρό παντός ἐκφρασις μακραίωνος συνεχείας καὶ παραδόσεως. Πέραν τούτων τὰ ἐν λόγῳ κείμενα ἐμφανίζουσιν ἀνάλογον καὶ ἀρμόζον γλωσσικὸν κάλλος καὶ συνιστοῦν, ὡσαύτως, πηγὰς ἱστορικῆς ἐρεύνης τῆς πολυκύματου ἱστορίας τοῦ Οἰκουμεικοῦ Θρόνου τῶν τελευταίων ἑκατὸν ἐτῶν.

Εἰδικώτερον, ὁ α' τόμος διαίρεται εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρῶτον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Εἰσαγωγή. Ὁ θεσμὸς τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριάρχου» (σσ. 31-88) συνιστᾷ ἱστορικὴν ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου διοικήσεως τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸ δεύτερον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Οἱ Οἰκουμεικοὶ Πατριάρχαι 1860 - σήμερον» (σσ. 89-655), συνιστᾷ πλήρη σχεδὸν βιογραφικὴν καὶ βιβλιογραφικὴν παρουσίαν μετὰ σχετικῶν φωτογραφιῶν καὶ ἀντιπροσωπευτικῶν κειμένων τῶν Πατριαρχῶν τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος. Οὗτοι ὑπῆρξαν κατὰ σειράν: 1) Ἰωακείμ Β' τὸ α': 4 Ὀκτ. 1860-9 Ἰουλίου 1863 καὶ τὸ β':